

УМЕТНИЦИ „ОД ВОЉЕ" И ВОЈНИЦИ РЕВОЛУЦИЈЕ

Ужице је и пре рата имало омладину која је уз „црвену библиотеку", у гимназијским и ђачким хоровима и оркестрима Учитељске школе и радничком „Абрашевићу" — себе и тиме испуњавала. И пре рата имали смо уметнике „од воље" какав је био, рецимо, Миодраг Жико Аврамовић, који је дириговао рецитативним хором гимназијалаца — скојеваца, чија је рецитација „Патак и жабе" својом метафоричном интерпретацијом, избезумљивала полицију те је наступе хора често забрањивала, Али, и за ту прилику имали смо одговор: када је полиција у последњи час забранила једну приредбу у хотелу „Златибор", хор је изашао пред публику и, уместо да слуша гласове, она је на карикатури Чедомира Јевтовића видела како сваки члан хора има на устима — катанац!

Имали смо, дакле, и традицију те су посредством Окружног комитета СКОЈ-а, а касније и Агитпроп комисије Централног комитета КПЈ и друге иницијативе биле сједињене. Тако је крајем септембра, двадесет девог или тридесетог, основана Културно-уметничка група Ужичког партизанског одреда. Неки хроничари су у дилеми око имена. Збунили су их разни наводи па су групу називали: „Уметничка секција", „Уметничко партизанско позориште" или „Уметничка чета". „Уметничка чета" је, међутим, само војнички назив за Групу, пошто је она, наравно, била и војничка формација.

У почетку чета је бројала око 20 војника — „уметника", необичних и вероватно јединствених, пошто су једне вечери ишли да бране прилазе Ужицу од четника, а друге, одлажући пушке иза сценског рикванда, пели се на позорницу и изговарали речи Чапека, Нушића, Островског или Гетеа, чије је припремање „Егмонта" прекинула прва офанзива нациста,

„Уметничка чета" је са својим командиром Војиславом Вељићем, и комесарима — најпре Александар Годоровић, затим Добривоје Симић па Филип Марјановић — обављала војничке дужности сличне чети тзв. „градских партизана". То је била милиција, наша, да кажемо, полиција. Али коме би у то време могло пасти на памет да их назове тако — полиција! Ни реч „милици-

ја" се није примала, јер је некако личила речи „полиција", па смо партизане који су се старали о раду и поретку Републике називали „Градски".

„Уметничка чета" војнички била је њихов део. Нешто сценично, нешто патролирањем били смо „уметници и полицајци" Револуције, чија је бизарна подударност имала своју природу, законитост, тако рећи. Парадокси, али које то време објашњава!

Приредбе смо одржавали у бившем Соколском дому, у коме су биле и радне просторије Групе и „касарна". Дању смо припремали програм и вршили егзерцире, а ноћу патролирали градом.

Прве културне приредбе биле су управо музичке, које су организоване најпре, четвртог дана по ослобођењу Ужица — 28. септембра, Хор Учитељске школе, Гимназије и „Абрашевић", чије је чланове диригент Јовашевић, после прекида ратом изазваног, скупно, извео је неколико познатих револуционарних песама, што су певане приликом радничких и ђачких излета, скојевских и партијских културних акција: „Билећанка", „Буди се исток и запад" и друге. Али, била је то приредба која је инаугурисала званично оснивање „Културно-уметничке групе", у чијем је оквиру ускоро уследила нова, Тужна, јер је хор „Јтењиним маршом" испратио нрве пале борце Ужичког партизанског одреда, чија су тела са Градине, где су погинули, пренесена у Ужице и сахрањена. Два дана касније организовано је омладинско посело, на коме је први гхут певана химна „Хеј Словени", и чије је последње ставове, како су забележиле „Вести", прихватила препуна дворана. Певали су борци и омладинци, рецитовали и играли „до каоно у ноћ".

Музичка секција је, поред мушког, мешовитог и рецитативног хора, имала четири оркестра: гудачки којим су руководилст Антон Брезник и Фридрих Емануел, салонски, затим дувачки, чијих је нешто више од двадесетак чланова потицало из војног оркестра Четвртог пешадијског пука „Стеван Немања" у Ужицу, којим је руководио Славко Бузуровић (свирао флауту и саксофон), забавни оркестар за игру, чији је шеф био Бране Теловић и народни, којим је руководио Лале Стефановић, музичар са Царине.

Оркестар је имао 16 виолина и већина у тој секцији били су професионалци, те Чајковски, Шопен, Дворжак, Муооргоки, Јенко и други, чија су дела изводили, нису били само у осећању да све можемо, него да понешто и умемо. Оригинално композицијом „Партизански марш", изведеном први пут на прослави 24-годишњице октобарске револуције, седмог новембра 1941. шдине, показали омо да, ето, можемо и да стварамо.

Забавни и народни оркестар испуњавали су углавном „друш део програма", то јест игранку, који је имао свој „протокол": два народна кола и један „окрет". Војска је волела кола те их није лака срца напуштала када би се „тушем" оглашавао позив команди „те и те чете" и правац: Каран или Пожега, из којих су, после издаје четника, стизале сталне претње...

Пиво Караматијевић: БОРАЦ ПРВЕ ПРОЈЕКТОРСКЕ, цртеж

Остала је у сећању приредба у част октобарске револуције шестог новембра. У сред игранке, за време једног кола — „радничког“ — кога је водио Сретен Жујовић Црни — до њега је играла Митра Митровић, а до ње Лола Рибар — изненада су се зачули пуцњи. Маса која је испуњавала дворану Соколског дома се узнемирила и претила је паника, Мислили су да су четници већ у Дому, јер се чинило да пуцају с галерије, тако рећи. Позиви публици да буде мирна и објашњења да то неки партизани напољу „шенлуче“ губили су се у општем метежу. . .

Мушким и мешовитим хором дириговао је Драгољуб Јовашевић. Једне вечери је дириговао Сметану. Сала са око 2.000 места, која је личила на античка гледалишта, негде при крају композиције није издржала па је зажагорила. Млади диригент није могао да се уздржи па је, не стижући да се на пљесак других поклонни, обратио онима који су галамили: „Треба да вае је срамота! Ви партизаии! Ово је Сметана!“ После је рекао: „Откуд би то они, војска, могли да знају!“... Револуција се, ето, брже учи него култура.

Певао је хор сплетове руских народних игара, Интернационалу, Ој Србијо, Буди се исток и запад и друге — наравно увек с „бисевима“, а програм се обично завршавао финалним делом Зајчеве опере „Никола Шубић Зрињски“, партијом „У бој, у бој“.

... У атмосфери у којој је свако журио да промени свет па се није знало за застој или сумњу, немогућност или страх.

Нушићев „Кнез Иво од Семберије“, кога је режирао Миле Бркић, био је добар национални пандан странај драмској литератури, коју је после Чапекове „Мати“, чинила драматизација совјетског романа „Како се калио челик“ А. Островског. Сматрало се то малим сценским подухватом, почев од драматизације, што ју је направио Маријан Стилиновић, који је комад и режирао, углавном, јер све представе су, више-мање, рађене колективно. Павку Корчагина, чије су име носили многи млади партизански јунаци, играо је Миле Глишић, кројачки радник. Ја сам играо келнера Прохаску, а девојку Фроину Дана Ђоковић. Представа „Како се калио челик“ приказана је седмог новембра, у част прославе Октобра, у изврсној инсценацији архитекте Николе Рајића.

Најпопуларнија представа у Ужицу и у другим местима Републике у којима је Група гостовала, била је „Буна на дахије“, драматизација истоимене народне песме, „комад у једном чину“, који је већ параболом да туроке дахије Аганлија, Кучук Алија, Мула Јусуф и Фочић Мехмед Ага буду: Данкелман, немачки заиоведник Србије, Недић, Коста Пећанац и Димитрије Љотић — стварала предиспозицију за ефектан иронични театар. Драматизацију, која је изванредно добро направљена, радило је више људи: Стилиновић, др Душан Недељковић, Михајло Делибашић, Јеврем Ђаповић, а касније се говорило да су у томе послу, као и

приликом драматизације „Како се калио челик“ — учествовали словеначки књижевник Оскар Худалес и друг Кардељ. Представа је имала такав успех да је једном публика после завршетка тражила да је поновимо. Режија је била колективна. Данкелмана је играо Филип Марјановић, Недића Драгољуб Станић, Косту Пећанца Бране Јеремић, Љотића — ја, а старце Фочу и Хоцу — Миле Бркић и Миле Глишић.

Романтична у тежњи, та наша култура је садржајем морала бити у непосредним циљевима револуције, при којима борба и буквалан резултат увек иду испред естетичности и умећа. Поред осећања да се све може, имало је и пркоса, за који бисмо рекли да га, у нашем случају, означаје одлука да, после „свих тих једночинки“, опремамо Гетеа и то ништа мање него „Егмонта“. Одржане су три „читаће пробе“ у режији професора Делибашића, а последња 22. новембра, када ју је прекинула страховита експлозија у трезорима Народне банке поред Врховног штаба.

„Пази, петоколонаш вреба!“, који опомиње на шпијуне пете колоне; „Јуриш“ на коме се види како радник, сељак и ђак иду у борбу; „Ја се борим, а ти?“ који ставља на испит савести егоста и кукавица, и друга ликовна дела — документи су о тој уметности, која је посредством мајстора Драгољуба Вуксановића, Ђорђа Маринковића, Чедомира Јевтовића, а којима су се доласком у Ужице прикључили Пиво Караматијевић, Бора Барух и Јурица Рибар — постигла изванредну хармонију естетских и идеја револуције.

Милутин ЧОЛИЋ